

## بررسی دعاوی و اختلافات خانواده

### جواد واعظی فرا ۱ (نویسنده مسئول) سکینه واعظی کیا ۲

۱. ابواب جمعی شواری حل اختلاف استان تهران، گروه حقوق و علوم سیاسی، ایران

[javadvaezi2000@gmail.com](mailto:javadvaezi2000@gmail.com)

۲. ابواب جمعی آموزش و پرورش قرچک استان تهران، گروه علوم تربیتی، ایران

[Vaezikia@yahoo.com](mailto:Vaezikia@yahoo.com)

### چکیده

سابقه و هدف: ترسیم خط اعتدالی که حقوق بر آن بایستد، کار ساده‌ای نیست. هرچه مشکلات خانوادگی از طریق سازوکارهای داخلی قابل حل و فصل نباشد، دخالت حقوق بیشتر توجیه پذیر می‌گردد. اما ورود پررنگ‌تر حقوق در مسائل خانوادگی الزامات شرایط بهتری را برای خانواده‌ها رقم نمی‌زند. مواد و روشها: مطالعه حاضر از نوع توصیفی تحلیلی است و پس از بررسی مفاهیم با ارائه نتایج به پیشنهادات کاربردی پرداخته شده است. روش تحقیق حاضر توصیفی و روش گردآوری اطلاعات آن، کتابخانه ای است. بدین صورت که از منابع کتابخانه ای نظیر: کتاب، مقاله، منابع خارجی و ... و آموخته های محقق استفاده شده است.

یافته ها: از نظر این پژوهش حقوق خانواده در وهله اول باید به بهبود کنشهای اجتماعی و تقویت ارزشهای اخلاقی در خانواده کمک کند. تعریف استانداردهای رفتاری توسط قانون‌گذار می‌تواند در این جهت کارآمد باشد.

نتیجه گیری: از مباحث ایراد شده نتیجه گرفته می‌شود که برای مواجهه با مشکلات و مسائل خانوادگی بعضا ساده‌ترین راه که قانونی کردن فضای خانواده است، انتخاب می‌شود و قوانین و مقررات مداخله‌گرایانه به تصویب می‌رسد. در حالی که پاسداری از قداست خانواده و استواری روابط خانوادگی مستلزم تقویت ارزشهای اخلاقی و اجتماعی و بهبود کنشهای اجتماعی است.

واژگان کلیدی: دعاوی، اختلافات، خانواده، قانون، قانون‌گذار

**مقدمه**

احترام قانون گذار به دو جنس مرد و زن، ایجاد تعادل در حقوق و تکالیف آنها و توجه به نیازهای متعارف و منطقی آنان از جمله اصولی است که نظام حقوقی باید از آن بهره‌گیرد. دخالت حداقلی در روابط بین والدین و فرزندان از دیگر اصولی است که حقوق خانواده باید از آن پیروی کند. نظام حقوق خانواده در ایران مورد بررسی قرار گرفته و گاهی نیز به صورت تطبیقی به نظامهای دیگر اشاره شده است [۱]

**مواد و روشها**

پژوهش حاضر یک پژوهش کاربردی است که با استفاده از روش پژوهش کیفی از نوع تحلیل محتوای استقرایی انجام گردیده است. در این مطالعه برای استخراج و تدوین مطالب از روش سه سو سازی استفاده گردید؛ یعنی مطالعه با بهره‌گیری از پژوهشهای مربوط و مبانی نظری انجام شد. این روش تحقیق از نوع روش تحقیق نظری است که با روش تحلیل محتوا و با رویکرد کیفی انجام گرفته است. ابزار جمع آوری اطلاعات، فیشهای برداشت شده از کتب گوناگون و از طریق مطالعه کتابخانه‌ای بوده است. قلمرو تحقیق، کلیه منابع اصلی و دست اول و همچنین منابعی بوده است که دیگران به صورت نقد در خصوص آنها تدوین نموده و به زبان های انگلیسی و فارسی بوده است. در این مورد محقق به سراغ منابع اولیه و وکتاب ها، آثار و نوشته های دست اولی که به طور مستقیم و غیر مستقیم به موضوع اشاره نموده رفته است. بر اساس تحلیل منابع، یافته های پژوهش را ارائه داده است و در نهایت این یافته ها را مورد بحث قرار داده است. شیوه انتخاب منابع که مبنای تحلیل قرار گرفته است، عمدتاً اصالت منبع، موثق بودن و مرجعیت نویسنده یا نویسندگان بوده است. همچنین قابلیت دسترسی به منابع نیز وجهه نظر قرار گرفته است و در پایان به جمع بندی و نتیجه گیری بحث می پردازیم.

**مبانی نظری**

در سیستم حقوقی ایران مانند بسیاری از کشورها به دعاوی و اختلافات خانوادگی بطور تخصصی در دادگاهی تحت عنوان دادگاه خانواده رسیدگی میشود. در دادگاه خانواده قاعده‌تاً باید قضاتی که آموزش لازم برای رسیدگی به دعاوی و اختلافات خانوادگی را دیده و از نظر فردی هم شرایط لازم را داشته باشند تصدی امر قضا را بر عهده بگیرند. همچنین در دادگاه خانواده یک مشاور زن در معیت هر قاضی (که قاضی ضرورتاً باید مرد باشد)، وجود دارد. دادگاه های خانواده از جمله دادگاه های حقوقی هستند و رسیدگی به دعاوی خانوادگی مطابق تشریفات قانون آیین دادرسی مدنی است. ولی صلاحیت رسیدگی به دعاوی خانواده از دادگاه های عمومی سلب شده و به دادگاه های تخصصی خانواده سپرده شده است [۲].

مطابق آخرین اصلاح قوانین و مقررات خانواده یعنی قانون حمایت خانواده مصوب سال ۱۳۹۱/۱۲/۱ رسیدگی به امور و دعاوی زیر، در صلاحیت دادگاه خانواده است؛ که این دعاوی، دعاوی خانوادگی یا دعاوی خانواده نام دارند در ادامه ضمن ارایه تعریف دعاوی خانواده به مهم ترین مصادیق آن اشاره می شود:

**(۱) انحلال نکاح و عقد ازدواج**

منظور از انحلال عقد نکاح یا عقد ازدواج به عنوان یکی از مهم ترین دعاوی خانوادگی، همان پایان دادن عقد ازدواج است که به طرق مختلف ممکن است رخ دهد:

**الف - طلاق به درخواست مرد :**

مطابق ماده ۱۱۳۳ قانون مدنی و مقررات شریعت اسلام مرد بدون نیاز به دلیل هر وقت بخواهد می تواند همسر خود را طلاق دهد که البته قبل از اقدام به جریان صیغه طلاق باید به دادگاه خانواده مراجعه نموده و به وسیله دادخواست طلاق تشریفات لازم را در خصوص صدور حکم و اجازه طلاق انجام دهد [۳].

## ب - طلاق به درخواست زوجه :

هرچند که مطابق قانون اصولاً و ابتدائاً زن حق طلاق ندارد اما دلایل زیادی وجود دارد که زن و زوجه هم می توانند از دادگاه خانواده تقاضای طلاق نمایند. جهت اطلاع از راه ها و دلایل طلاق برای زن (زوجه) مقاله ای با این عنوان را در همین سایت مطالعه نمایید.

مطالعه یک نمونه پرونده طلاق غیابی به درخواست زوجه (زن) [۴]

## ج - طلاق توافقی :

در این نوع طلاق زن و شوهر در خصوص کلیه حقوق و تکالیف ناشی از زندگی مشترک توافق نموده و به اتفاق و با توافق یا مستقیم به دادگاه خانواده مراجعه می نماید و یا اینکه در صورت عدم امکان و عدم تمایل به مراجعه شخصی به دادگاه خانواده، برای طلاق توافقی به دو وکیل متخصص دعاوی خانواده و طلاق توافقی وکالت می دهد. لازم به ذکر است مطابق شرایط جدید، طلاق توافقی، با تشریفات و پیچیدگیهای خاصی قابل انجام است.

## د - فوت هر یک از زوجین :

این نیز خود یکی از راه های انحلال قهری عقد نکاح است. به عبارت دیگر بعد از فوت زن یا شوهر عقد نکاح در عین حال که پایان می یابد و اجد اثرات و ویژگی هایی می شود که در قالب حقوق خانواده قابل بررسی و مطالعه و بعضاً اتخاذ تصمیم از سوی دادگاه خانواده ضرورت پیدا می کند. مثل مقررات راجع به ارث و مهریه و عده و سقوط اذن ازدواج فرزندان و بسیاری موارد دیگر [۵].

## ه - فسخ نکاح و ازدواج :

عقد ازدواج ذاتاً یک قرارداد است و طبیعتاً مانند هر قرارداد دیگر فسخ، یکی از راه های انحلال و پایان آن است. منظور از فسخ این است که با اراده یک نفر به دلایل قانونی یکی از زوجین حق داشته باشد که قرارداد را منحل نماید. مثل فسخ به دلیل تخلف از شرایط ضمن عقد و یا فسخ به دلیل وجود اختیارات قانونی (منظور از اختیارات قانونی اختیاراتی است که قانون گذار به یکی از طرفین برای فسخ معامله داده است). اختیارات قانونی یا همان اختیار فسخ معامله در عقد نکاح دقیقاً مانند سایر قراردادهای نیست و محدودیت هایی دارد. البته خود عقد نکاح هم یک قرارداد کاملاً آزاد نیست و تحت شرایط سخت گیرانه ای انجام می شود (اختیارات فسخ معامله در عقد نکاح عبارتند از خیار عیب، خیار تدلیس و خیار تخلف از شرط ضمن عقد). [۶]

## و - بطلان عقد نکاح :

اگر عقد نکاح به هر دلیلی مغایر و مخالف با قانون و شریعت واقع شود یک یا هر دو طرف می توانند از دادگاه خانواده تقاضای ابطال یا بطلان عقد نکاح را بنمایند مثل موردی که بعد از عقد زن یا شوهر پی میبرند که از محارم هم هستند.

## ز - بذل مدت :

این طریق انحلال خاص ازدواج موقت است و استثنائاً نیاز به رسیدگی و دخالت دادگاه خانواده ندارد و متقاضی می تواند با مراجعه به دفتر خانه مجری ازدواج موقت و یا حتی خود راساً صیغه آن را جاری و عقد ازدواج موقت یا همان متعه و صیغه را بی اثر کند. [۷]

## ۲- مطالبه و اجرای مهریه

مهریه یکی از مهم ترین مصادیق دعاوی خانوادگی بوده و از ارکان عقد نکاح در حقوق ایران و اسلام است و منظور از آن مالی است که ضمن عقد دائم یا موقت مشخص می شود و بدون نیاز به پرداخت آن حین عقد و همزمان با عقد نکاح، مرد پرداخت آن را تعهد میکند. مهریه تاسیس متفاوتی از شیر بها است و شیر بها ریشه در عرف داشته و هیچ مبنای قانونی ندارد. مطابق قانون مدنی در ماده ۱۰۸۲ زن به مجرد عقد مالک مهر می شود و می تواند هر تصرفی اعم از مطالبه یا انتقال در آن بنماید.

مطالبه مهریه به دو طریق امکان دارد :

الف - مراجعه به دادگاه خانواده و تقدیم دادخواست مطالبه مهریه، که در این فرض خواهان یعنی همان زوجه می‌تواند به همراه دادخواست مطالبه مهریه تقاضای توقیف اموال و تامین خواسته نیز بنماید.

ب - مراجعه به اداره اجرای ثبت و تقاضای اجرای مهریه و وصول آن از محل اموال شوهر [۸]  
نکته: در حال حاضر (از دی ماه سال ۱۳۹۸ و اوایل سال ۲۰۲۰ میلادی) با صدور بخشنامه ای از سوی رییس قوه قضاییه ضرورتاً باید متقاضی مطالبه مهریه در ابتدا به اداره اجرای ثبت مراجعه نماید و پس از آن در صورت عدم امکان معرفی مال دادخواست خود را تقدیم دادگاه خانواده بنماید.

نکته: مهریه مانند هر مال دیگری به ارث میرسد پس زنی که در دوره حیات خود مهریه را مطالبه ننموده است بعد از فوت، وراثت او می‌تواند مهریه را از شوهر مطالبه نمایند. نکته جالب اینکه این وراثت می‌تواند فرزندان باشد که مهریه را از پدر خود مطالبه می‌کنند و جالب تر اینکه یک چهارم مهریه متعلق به خود زوج است.

نکته: در خصوص مطالبه مهریه و توقیف اموال لازم است خواهان و متقاضی بدانند که می‌تواند حسب مورد و با توجه به نوع اقدام به روش‌های مختلف به زوج برای پرداخت مهریه فشار بیاورد که این عبارتند از توقیف ملک، توقیف حساب بانکی، توقیف هر نوع مال (حتی سهام و اوراق بهادار و اموال و وجوه متعلق به زوج نزد ثالث)، خودرو و هر نوع وسیله نقلیه، خط موبایل، تقاضای ممنوع الخروجی بدهکار و در موارد نادری جلب زوج [۱].

### ۳- شروط ضمن عقد نکاح و ازدواج

ازدواج به قرارداد است و ضمن آن می‌شود هر شرط مشروعی را درج نمود و برای آن ضمانت اجرا تعیین کرد. فقط لازم است بدانید نکاح جز عقود قراردادهایی نیست که نتیجه تخلف از شرط ضمن عقد امکان فسخ نکاح توسط مشروط له (کسی که به نفع او شرط شده) باشد و همانطور که از سند ازدواج نیز برمی‌آید نتیجه تخلف از شرط ضمن عقد نکاح ایجاد حق طلاق برای زن است. شروط ضمن عقد این امکان را به هر یک از طرفین می‌دهد که از محدودیت‌ها و شرایط قانونی عقد نکاح فاصله گرفته و به میل و سلیقه خود شرایطی را ضمن عقد درج نماید. مانند اینکه حق تعیین اقامتگاه و محل زندگی بازن باشد یا حق طلاق بدون اینکه از مرد سلب شود برای زن هم وجود داشته باشد یا زن امکان استقلال به مشاغل بخصوصی را یا امثال تحصیل در رشته‌های معینی بدون هیچ گونه محدودیتی داشته باشد [۲].

### ۴- اجازه ازدواج مجدد برای مرد:

اصولاً مرد به موجب الزامات قانونی حق ازدواج دائم بدون اذن همسر اول یا دادگاه را ندارد و در صورتی که به هر دلیل بخواهد با وجود همسر اول مجدداً ازدواج نماید و در صورتی که همسر اول به وی این اجازه را ندهد باید به دادگاه خانواده مراجعه نموده و تقاضای اذن در ازدواج نماید این نیز خود یکی از موارد دعوی خانواده است.

### ۵- حضانت و ملاقات فرزندان مشترک:

یکی دیگر از موارد دعوی خانوادگی دعوی حضانت و ملاقات برای ابویین (پدر و مادر) است. به موجب این حق که البته جنبه تکلیف هم دارد، حضانت یعنی نگهداری و مراقبت از فرزند پسر و دختر تا پایان سن ۷ سالگی با مادر و پس از آن تا سن بلوغ با پدر است. در زمانی که یکی از والدین عهده دار حضانت است دیگری یا با توافق یا حکم دادگاه خانواده حق ملاقات دارد [۳].

نکته: جد پدری و نزدیکان دیگر برخلاف آنچه در فیلم‌ها و سریال‌های فاقد کارشناسی دیده می‌شود در هیچ فرضی حق حضانت و ملاقات ندارد. مگر اینکه خود طفل یا صاحب حق حضانت بخواهد.

نکته: در صورت فوت یکی از ابویین حضانت بی‌قید و شرط با دیگری است.

نکته: آنچه از قانون برمی‌آید هر چند عجیب این است که بعد از ۱۵ سال تمام برای پسر و ۹ سال تمام برای دختر به جهت خروج از حضانت و بلوغ آن فرد خود تصمیم می‌گیرد که به همراه چه کسی زندگی کند، که می‌تواند هیچ یک از پدر یا مادر نباشد. [۴]

#### ۶- سلب و لغو حضانت:

هر یک از ابوبن (پدر یا مادر) که در دوره ی استحقاق داشتن حق حضانت نیست و مدعی است که دیگری صلاحیت و شایستگی حضانت و نگهداری از اطفال را ندارد می تواند از دادگاه خانواده با تقدیم دادخواست و البته داشتن وکیل خوب عاوی خانوادگی تقاضای سلب حضانت یا لغو حضانت بنماید که از جمله این دلایل می تواند از امکان نداشتن وقت کافی برای تربیت و نگهداری فرزند، عدم داشتن توانایی مالی لازم برای اداره خود و فرزند مشترک، نداشتن شغل مناسب، اشتغال به حرفه ای خارج از عرف و در نهایت زندگی در محیط و فضای نامناسب و غیر اخلاقی و یا هر دلیل دیگری از این دست نام برد.

#### ۷- نفقه و هزینه های زندگی زوجه:

از ضروریات و اقتضاعات عقد نکاح تکلیف پرداخت هزینه های زندگی یا همان نفقه از سوی مرد است. در صورتی که مرد نفقه زن را پرداخت نکند علاوه بر به وجود آمدن حق طلاق برای زن تحت شرایطی این امکان وجود دارد که زن با مراجعه به دادگاه خانواده و تقدیم دادخواست مطالبه نفقه، مبلغ آن را با نظر کارشناس از مرد دریافت نماید [۵].

نکته: مصادیق نفقه عبارت است از: خوراک، پوشاک، مسکن و هزینه های درمان و شامل موارد دیگر مثل هزینه سفر، شرکت در کلاسهای ورزشی، اعمال جراحی زیبایی و مواردی از این دست که عرف آن را غیر ضروری می داند نیست.

نکته: مطابق یک رویه غلط و غیر منطقی سالهاست که علاوه بر وجود تورم و بالارفتن هزینه های زندگی مبلغ نفقه حوالی عدد حدوداً ۱ میلیون تومان در ماه باقی مانده و به همین دلیل زوج خیلی تمایلی به مطالبه آن ندارد.

نکته: عدم پرداخت نفقه از سوی مرد می تواند منجر به ایجاد حق طلاق برای زن بشود نیز از سوی قانون گذارندان نفقه یا ترک انفاق جرم دانسته شده است [۶].

#### ۸- مطالبه نفقه اقارب و نزدیکان:

بارزترین مصداق مطالبه نفقه اقارب و نزدیکان امکان مطالبه نفقه از سوی فرزندان به طرفیت پدر است این نیز از جمله دعاوی خانواده و در صلاحیت دادگاه خانواده و البته بسیار شبیه نفقه زوجه است اما تفاوت هایی بین این ۲ وجود دارد از جمله اینکه در تعیین نفقه زوجه شان زن در نظر گرفته می شود و در تعیین نفقه اقارب توانایی مالی فرد پرداخت کننده نفقه مد نظر خواهد بود.

نکته: منظور از اقارب هر خویشاوند نسبی است و فقر شامل فرزند نمی شود پس متصور است خواهر یا برادر یا دخترعمو و پسرعمو یا حتی عمو، عمه و خاله از فردی تقاضای نفقه کند.

#### ۹- الزام به تمکین زوجه و اثبات نشوز:

منظور از تمکین ضرورت تبعیت و اطاعت از دستورات مرد در زندگی توسط زن (زوج) است. مصادیق تمکین و ضرورت اطاعت تحت عنوان تمکین عام و خاص نامگذاری شده است که منظور از تمکین عام، بودن و حضور داشتن زن در منزل انتخابی شوهر و منظور ای تمکین خاص داشتن رابطه خاص زن و شوهر است. اگر زنی از شوهر خود تمکین نکند متصف به صفت نشوز می شود و او را ناشزه می گویند [۷].

نکته: نشوز این است که به آن زن نفقه تعلق نمی گیرد و مرد می تواند به همین دلیل تقاضای ازدواج مجدد نماید.

نکته: بین دو دعوی نفقه و تمکین ارتباط تنگاتنگی وجود دارد که قبل از اقدام مشورت با وکیل خوب خانواده را ضروری می نماید.

#### ۱۰- نامزدی و خسارت ناشی از برهم زدن آن:

منظور از دوره نامزدی در عرف زمانی است که زن و شوهر عقد کرده ولی زندگی مشترک را آغاز نکرده و اما منظور قانون گذار از دوره نامزدی دوره قبل از عقد ازدواج است و به عبارت دیگر در سیستم حقوقی ایران دوره ای تحت عنوان دوره عقد تا شروع زندگی مشترک و عروسی وجود ندارد. پس به تعبیر قانونی دوره نامزدی زمانی است که مذاکرات قبل از عقد و شکل گیری

رابطه عاطفی و مرحله آشنایی در جریان است. گذشته از اینکه به تغییر قانونی وعده ازدواج ایجاد علقه زوجت نمی کند و تعهد به ازدواج تکلیفی یا حتی برای طرفین ایجاد نمی نماید. اگر مرد یا زن به هم هدیه ای بدهند این هدیه در قالب عقد هبه یا بخشش تفسیر می شود و مطابق مواد ۱۰۳۴ به بعد قانون مدنی امکان استرداد هدایای دوران نامزدی وجود دارد این از جمله دعاوی خانواده است و در صلاحیت رسیدگی دادگاه خانواده [۸].

#### ۱۱- مطالبه و استرداد جهیزیه:

از جمله دیگر دعاوی خانواده و عناوین در صلاحیت دادگاه خانواده می توان دعاوی استرداد و مطالبه جهیزیه را نام برد. منظور از جهیزیه اموال، کالاها و اشیایی است که توسط روجه و خانواده وی مطابق عرف و رسم جاری زن با خود به خانه شوهر برد. بعد از اینکه به هر دلیلی زن و شوهر در یک مکان زندگی نکته و فارغ از اینکه ترک منزل توسط زن موجه باشد یا نباشد زن حق بردن جهیزیه خود به مکان مورد نظر خود را دارد این اتفاق حتی می تواند قبل از وقوع طلاق بیفتاد.

نکته: در طول زندگی مشترک و آن زمانی که زن تصمیم به بردن جهیزیه می گیرد هر آن چیزی که موجود باشد متعلق حق وی قرار می گیرد و حق ندارد نوسازی وسایل را از شوهر بخواهد یا عوض یا مبلغ یا جایگزین آن را مطالبه کند. چه بسا مواردی که زن تصمیم به بردن جهیزیه می گیرد چیز قابل توجهی از آن موجود نباشد و اسباب موجود در منزل توسط فرد خریداری شده باشد که البته زن نسبت به آنها حق ندارد [۱].

#### ۱۲- تهیه مسکن مستقل:

زن و روجه می تواند در صورتی که مدعی وجود حذف ضرر به جان یا مال یا آبروی خود از سمت شوهر باشد از دادگاه تقاضا کند شوهر را مجبور و ملزم به تهیه یک مسکن جداگانه و مستقل یا به تعیین قانون گذار علی حده نماید. چون این امکان و تجویز با نظر قاضی و بامجوز قانونی است زن مستحق دریافت نفقه ماهیانه هم می باشد و عمل وی نشوز محسوب نمی شود دادخواست تعیین مسکن مستقل باید در دادگاه خانواده مطرح شود و این دعاوی خانوادگی پس از طی مراحل و اثبات آن در دادگاه با توسل به قوه قهریه دادگاه خانواده به اجرا گذاشته خواهد شد. [۲]

#### ۱۳- اثبات واقعه نکاح:

زن یا مردی که مدعی وقوع عقد نکاح اعم از دائم یا ازدواج موقت باشد در صورتی که سند ازدواج برای آن صادر نشده و طرف نیز منکر وقوع عقد باشد می تواند اثبات آن را از دادگاه خانواده طلب کند [۳].

#### ۱۴- اجرت المثل ایام زوجیت:

به موجب تبصره ماده ۳۳۶ قانون مدنی زن می تواند تحت شرایطی اجرت کارهایی که در طول زندگی مشترک و در منزل شوهر انجام داده است را با تقدیم دادخواست به دادگاه خانواده مطالبه نماید این شرایط عبارت اند از اثبات تبرعی نبودن اعمال و کارها، اثبات کارهای انجام شده، اثبات عدم دریافت مبلغی برای اعمال [۴]

### بحث و نتیجه گیری

از مباحث فوق نتیجه گرفته می شود که بی تفاوتی حقوق به مسائل خانواده می تواند خسارات جبران ناپذیری به اعضای آن وارد نماید و افراد نیازمند و آسیب پذیر را بدون حمایت رها نماید. مثلاً چگونگی برخورد حقوق با خشونت های خانگی یکی از این چالشها است. از یک طرف، ورد حقوق به این مسائل می تواند مشکلات داخل خانواده را افزایش دهد و از طرف دیگر بی تفاوتی نسبت به آنها می تواند باعث افزایش خشونت ها و ایراد آسیب به افراد ضعیف گردد. در مثال دیگر، اعطای آزادی به زن و مرد برای طلاق باعث افزایش موارد طلاق و ایجاد ممانعت باعث بی عدالتی و ظلم می گردد.

## منابع و مأخذ

- [۱] محمد مصطفی شلبی، احکام الاسرة فی الاسلام: دراسة مقارنة بين فقه المذاهب السنیة و المذهب الجعفری و القانون، بیروت ۱۳۹۷/۱۹۷۷.
- [۲] محمدباقر صدر، الفتاوی الواضحة وفقاً لمذهب اهل البيت عليهم السلام، قم ۱۴۲۳.
- [۳] محمدباقر صدر، نهج الصالحین، قم ۱۴۲۷.
- [۴] محمدحسن بن باقر نجفی، جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، بیروت ۱۹۸۱.
- [۵] محمود حکمت نیا و دیگران، فلسفه حقوق خانواده، تهران: شورای فرهنگی - اجتماعی زنان، ۱۳۸۶ش.
- [۶] ناصر کاتوزیان، حقوق مدنی: خانواده، تهران، ۱۳۸۲ش.
- [۷] وهبه مصطفی زحیلی، الفقه الاسلامی و ادلته، دمشق ۱۴۰۴/۱۹۸۴.
- [۸] الیز ساناساریان، جنبش حقوق زنان در ایران: طغیان افول و سرکوب از ۱۲۸۰ تا انقلاب ۵۷، ترجمه نوشین احمدی خراسانی، تهران ۱۳۸۴ش.